

ועשו לי מקדש

הרב ארי דוד קאהן

1. שמות פרק כה, א-ח

(א) וידבר ה' אל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיִּקְחוּ-לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבָבוֹ תִקְחוּ אֶת-תְּרוּמָתִי: ... (ח) וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם:

2. דברים פרק יב

(ב) אַבְדוּ תֶאֱבֹדוּן אֶת-כָּל-הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ-שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אִתָּם אֶת-אֱלֹהֵיהֶם עַל-הַהָרִים הַגְּבוּעוֹת וְעַל-הַגְּבֻעוֹת וְעַל-כָּל-עֵצֵי רֵעֶנּוּ: (ג) וּנְתַצְתֶּם אֶת-מִזְבְּחֵיכֶם וְשִׁבְרֵתֶם אֶת-מִצְבְּתֵיכֶם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ וְיִפְסְלוּ אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדַּעְוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת-שְׁמֵי מוֹתְהֶמְקוֹם הַהוּא: (ד) לֹא-תַעֲשׂוּן כִּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם: (ה) כִּי אִם-אֶל-הַמְקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל-שְׁכֵנֵיכֶם לָשׂוּם אֶת-שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנֵי תִדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: (ו) וְהִבַּאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יְדְבָקְכֶם וְגִדְרֵיכֶם וְנִדְבְּתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקֶרְבְּכֶם וְצֹאנְכֶם: (ז) וְאֶכְלֵתֶם-שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשִׁמְחֵתֶם בְּכֹל מַשְׁלַח יְדְבָקְכֶם אִתָּם וּבְחֵיבֵיכֶם אֲשֶׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֵיךָ: (ח) לֹא תַעֲשׂוּן כֹּכֵל אֲשֶׁר אָנְחָנוּ עֲשׂוּם פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל-הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו: (ט) כִּי לֹא-בָאתֶם עַד-עֵתָה אֶל-הַמְּנוּחָה וְאֶל-הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ: (י) וְעַבְרַתֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבַתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֶתְכֶם וְהִנִּיחַ לְכֶם מִכָּל-אֲיִבֵיכֶם מִסָּבִיב וְיִשְׁבַתֶם-בְּטוֹחַ: (יא) וְהִנֵּה הַמְקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשִׁפְן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֵת כָּל-אֲשֶׁר אָנְכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעֲשְׂרֹתֵיכֶם וְתִרְמַת יְדְבָקְכֶם וְכֹל מִבְּחַר גִּדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרוּ לַה': (יב) וְשִׁמְחֵתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם אִתָּם וּבְנִיכֶם וּבְנִתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהַתֵיכֶם וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אִין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם:

3. דברים פרק יז

(ח) כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבַת בְּשַׁעְרֵיךָ וְקִמַּת וְעֹלִית אֶל הַמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיךָ בּוֹ: (ט) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵי הַהֵם וְדַרְשֵׁת וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט:

4. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ח עמוד א

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא! מאותם דברים מעולים שאמרת בשם רב חסדא בעניני בית הכנסת אמר ליה, הכי אמר רב חסדא: מאי דכתיב +תהלים פ"ז+ אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אבוי: מריש הוה גריסנא בגו ביתא בתחילה הייתי לומד בתוך ביתי, ומצלינא בבי כנישתא, ומתפלל בבית הכנסת כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד - לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. לא הייתי מתפלל אלא במקום שאני לומד רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוון תליסר בי כנישתא בטבריא שלושה עשר בתי כנסיות בטבריא, לא מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוון גרסי. בין העמודים של בית המדרש שבו היו לומדים

5. יחזקאל פרק יא פסוק טז

לְכֹן אָמַר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' כִּי הִרְחַקְתִּים בְּגוֹיִם וְכִי הִפְצִיתִים בְּאַרְצוֹת וְאָהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מַעֲט בְּאַרְצוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם: ט

6. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כט עמוד א

תנא רבי שמעון בן יוחאי אומר, בא וראה, כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שגלו, שכינה עמם. גלו למצרים, שכינה עמם, שנאמר, (ש"א א') "הנגלה נגלתי אל בית אביך בהיותם במצרים" וגו'. גלו לבבל, שכינה עמם, שנאמר, (ישעיה מג) "למענכם שלחתי בבלה". ואף כשהם עתידין ליגאל, שכינה עמם, שנאמר, (דברים ל) "ושב ה' אלהיך את שבותך, ורחמך"; "והשיב" לא נאמר, אלא "ושב", מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמם מבין הגלויות. בבבל היכא? אמר אביי, בבי כנישתא דהוצל, ובבי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא. ולא תימא, הכא והכא, אלא זימנין הכא וזימנין הכא. אמר אביי, תיתי לי, דכי מרחיקנא פרסה, עיילנא ומצלינא התם:

אבוא דשמואל, ולוי, הווי יתבי בבי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא, אתיא שכינה, שמעו קל רגשא, קמו ונפקו. רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא, אתיא שכינה, ולא נפק. אתו מלאכי - השרת קא מבעתין ליה. אמר לפניו, רבונו של עולם, עלוב ושאינו עלוב, מי נדחה מפני מי? אמר להו, שבקוהו. יחזקאל י"א "ואהי להם למקדש מעט, בארצות אשר באו שם", אמר רבי יצחק, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. ורבי אלעזר אמר, זה בית רבינו שבבבל. דרש רבא, מאי דכתיב, (תהלים ז) "ה', מעון אתה היית לנו", אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. אמר אביי, מריש הוה גריסנא בגו ביתאי, ומצלינא בבי כנישתא. כיון דשמעית להא דקאמר דוד, (תהלים כ) "ה', אהבתי מעון ביתך", לא גריסנא אלא בבי כנישתא, תנא, רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ, שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר, (ירמיה מו) "כי כתבור בהרים, וככרמל בים נבא". והלא דברים קל וחמר, ומה תבור וכרמל, שלא באו אלא לתמוד תורה לפי שעה, נקבעו בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין בהם, ומרביצין בהם התורה, על אחת כמה וכמה?

רש"י מסכת מגילה דף כט עמוד א

דשף ויתבי - ובנאה יכניה וסיעתו מאבנים ועפר שהביאו עמהן בגלותן, לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהילים קב).

7. רמב"ם הלכות מלכים פרק א

שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

8. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק א הלכה א

מצות עשה לעשות בית ליי מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו'.

9. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו

כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קדוש גמור וזה שעשה עזרא שתי תודות זכרון הוא שעשה לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא.

10. תלמוד בבלי מסכת זבחים דף כד עמוד א

רבה זוטי בעי לה הכי, בעי רבי אמי: נעקרה האבן ועמד במקומה, מהו? מאי קא מיבעיא ליה? כי קדיש דוד - רצפה עליונה קדיש, או דילמא עד לארעית דתהומא קדיש? ותיבעי ליה כל העזרה כולה! לעולם פשיטא ליה דעד ארעית דתהומא קדיש, והכי קמיבעיא ליה: דרך שירות בכך, או אין דרך שירות בכך? תיקו.

11. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק א

כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית ליי' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה נאמר ויאמר דויד זה הוא בית יי' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל ואומר זאת מנוחתי עדי עד.

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צ סעיף יח

בית המדרש קבוע יותר מבהכ"נ, ומצוה להתפלל בו יותר מב"ה, (נה) לב והוא שיתפלל ב"י. הגה: וי"א דאפי' בלא י' עדיף להתפלל בבה"מ הקבוע לו; ודוקא מי שתורתו אומנתו (נו) ואינו מתבטל בלאו הכי (הרי"י פ"ק דברכות). ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, (נו) שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מב"ה (תשובת הרא"ש כלל ד' והטור). וכ"ש שלא יעסוק בתורה בב"ה (נח) בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות (הגהות אלפסי החדשים).

13. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף ח עמוד א

בענין קדושת ביהכ"נ וביהמ"ד

א-בביאור מעלת ביהמ"ד הקבוע להלכה

לכאורה צריך ביאור מהי המעלה דשערים המצויינים בהלכה בהשוואה לבית הכנסת, דהרי ביהכ"נ הוי מקדש מעט (מגילה כ"ט א) דחלה בו מעין קדושת בית המקדש, ומ"ש בית הכנסת מבית מדרש הקבוע להלכה. ועיין ברבינו יונה (דף ד' בדפי הרי"ף ד"ה אוהב ה') וז"ל אלא ודאי רוצה לומר שאוהב הקדוש ברוך הוא שערי ציון מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכמו שאוהב ביהמ"ק יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך אוהב שערים המצויינים בהלכה כלומר ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק, לפי שהמקומות הקבועים הם במקום ביהמ"ק כדאמרינן מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד עכ"ל.

והנה עיין ברמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"א) שכתב וז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנא' תמחה את זכר עמלק ולבנות בית הבחירה שנא' לשכנו תדרשו ובאת שמה עכ"ל. והקשה הלח"מ דהרמב"ם (פ"א מהל' ביהמ"ד ה"א) כתב וז"ל מצות עשה לעשות בית לה' שנא' ועשו לי מקדש וכו' עכ"ל, וצ"ע מדוע בהל' מלכים הביא את הקרא ד"לשכנו תדרשו". ועוד צ"ע ברמב"ם שכתב (פ"א מהל' ביהמ"ד ה"א) ששלמה המלך קידש את העזרה וירושלים והרי בגמ' זבחים (דף כד א) מבואר שדוד קידש את העזרה.

ונראה דחלין ב' דינים בקדושת בית המקדש: א) חלות דין קדושת מקדש, ב) חלות דין קדושת בית הבחירה. ותרווייהו חלוקים הם ביסוד דינם, שדין קדושת המקדש חלה כחלות קדושה בבית עצמו ואינה חלה מדין קדושת המקום דהרי קדושת מקדש אינה חלה דוקא במקום מסוים בלבד, דיכולה לעבור ממקום למקום עפ"י הדיבור, וכמו שמצינו שהמשכן היה במדבר בגלגל ובשילה. אמנם קדושת בית הבחירה הויא חלות קדושת מקום - שנבחר המקום שבהר המוריה ונתקדש לדורות, וכמבואר ברמב"ם (פ"א מהל' בית הבחירה) וז"ל כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' וכו' ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה וכו' עכ"ל. ולפיכך משנחרב המשכן בשילה הותרו הבמות משא"כ משנבנה ביהמ"ק בירושלים נאסרו הבמות לעולם. דבמשכן בשילה נאסרו הבמות משום שחלה קדושה בגוף הבית של המשכן, ומשנחרב המשכן ובטלה קדושת הבית - בטל האוסר והותרו הבמות. משא"כ בביהמ"ק שחל איסור במות משום שחל קדושת מקום בית הבחירה, ואף לאחר חורבן הבית עדיין נשארה קדושת בית הבחירה במקומה לדורות. ובאמת יש בענין זה שתי פרשיות נפרדות בתורה, דמצות בנין המקדש נלמדת מקרא

ד"ועשו לי מקדש" (שמות כ"ה, ח'), ומצות בית הבחירה נלמדת מקרא ד"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וכו' לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים י"ב, ה'). ולפי"ז מיושבת קושיית הלח"מ הנ"ל, דבהל' ביהב"ח דמיירי גם לגבי המשכן שעשה משה הביא הרמב"ם את הפסוק ד"ועשו לי מקדש" שממנו נלמד דין עשיית המקדש וקדושת בית המקדש. אמנם בהל' מלכים מיירי הרמב"ם לענין מצות בנין בית הבחירה הנלמדת מקרא ד"לשכנו תדרשו ובאת שמה". ולפי"ז י"ל דבאמת דוד המלך קידש את המקדש בקדושת בית הבחירה וכמבואר ברמב"ם (פ"א מהל' ביהב"ח ה"ג) וז"ל ואין שם בית לדורי דורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה נאמר ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלוקים וזה מזבח לעולה לישראל ויאמר זאת מנוחתי עדי עד עכ"ל. אמנם קדושת בנין בית המקדש עצמו נתקדשה ע"י שלמה המלך שבנה את המקדש, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות בית הבחירה הי"ד) וז"ל ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשה לעת"ל עכ"ל.

ולפי"ז נראה דבתי כנסיות ובתי מדרשות דעלמא קדושתן חלה מעין קדושת המקדש, דהיינו דהבית עצמו נתקדש אבל אין בהם חלות קדושת מקום. משא"כ ביהמ"ד הקבוע להוראה - דהיינו שערים המצויינים בהלכה - דחלה בהם מעין קדושת בית הבחירה, דאף עצם המקום נתקדש. ונראה עוד דקדושת בית המקדש חלה מפאת היותו בית המקודש לעבודה - שהקריבו בו קרבנות, וכדמשמע מדברי הרמב"ם (פ"א מהל' בית הבחירה ה"א) וז"ל מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות עכ"ל. ומבואר דיסוד מצות בנין בית המקדש הוא שיהיה בית מוכן להיות מקריבין בו קרבנות. ונראה דמשו"ה חלה קדושת המקדש בכל מקום שהיה בית המיוחד להקרבת קרבנות, ולכן חלה קדושת המקדש במשכן במדבר, בגלגל, בשילה, ובבית המקדש. וה"ה בבית הכנסת שהוא מקום תפלה ועבודה שבלב שחלה בו מעין קדושת בית המקדש שהבית עצמו נתקדש כבית המקודש לעבודה. ומאידך בבית הבחירה חלה קדושת מקום. ונראה דמשו"ה מקום ישיבת הסנהדרין הרי הוא דוקא בלשכת הגזית בבית הבחירה ולא בשאר המקדשות, ומשום שנאמר (דברים י"ז, ח') "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה'", דמשם נלמד שהסנהדרין יושבין בבית הבחירה. וכתב הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"א) וז"ל בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם יוצא חק ומשפט לכל ישראל עכ"ל. ומבואר שחל דין שמקום ישיבת הסנהדרין שהם עיקר תושבע"פ ועמודי ההוראה הוא רק בבית הבחירה דוקא. ונראה דהוא הדין שבמקום הקבוע להוראה דעלמא חל בו נמי מעין דין הבחירה וקדושת מקום. ובשערים המצויינים בהלכה חלה מעין קדושת בית הבחירה - שאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. ועיין בפסוקים (תהילים פ"ז, א' - ג') "לבני קרח מזמור שיר, יסודנו בהררי קדש. אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. נכבדות מדובר בך עיר האלוקים סלה וכו'". וכל הפרק ההוא מיירי בבית הבחירה. ומבואר מזה כדברינו דשערים המצויינים בהלכה קדושתן מעין קדושת בית הבחירה, משא"כ בתי כנסיות דאינם אלא מעין קדושת משכן ובית המקדש. ולפי"ז י"ל דהעדיפות של מקום הקבוע להוראה והלכה מבית הכנסת הוא משום שקדושת בית הבחירה עדיפא מקדושת בית המקדש.

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנא

סעיף א -בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק, וי"א דבבה"מ אפי' שלא מדוחק שרי ...

סעיף ג - אין ישנים בבהכ"נ, אפי' שינת עראי, אבל בבית המדרש, מותר.